

**ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДІВ УНР І ЗУНР (ЗОУНР) ЩОДО
ПОШУКУ СОЮЗНИКІВ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ
ВІДНОСИН ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1918 –
1920 РР. ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ.**

Аналізуються документи і матеріали, що відображають зовнішньополітичну діяльність урядів УНР і ЗУНР (ЗОУНР) в 1918 – 1920 рр., спрямовану на визнання та утвердження української держави в контексті міжнародних відносин після Першої світової війни.

Ключові слова: *Українська Народна Республіка, Західно-Українська Народна Республіка, Західна Область Української Народної Республіки, міжнародні відносини.*

Перша світова війна, розпочата через суперечності між двома ворожими військово-політичними блоками, що сформувалися на зламі XIX-XX ст., втягнула мільйони людей у кривавий бій і охопила значні території не лише Європи, а й Азії та Близького Сходу. Невід’ємною складовою війни став процес перерозподілу сфер впливу у світі, який тривав і після її завершення. У Європі цей процес характеризувався особливою актуалізацією «українського питання», яке стало фактично одним із основних у системі міжнародних відносин ряду європейських країн.

Проблемі дипломатичного співробітництва УНР і ЗУНР (ЗОУНР) в контексті міжнародних відносин після Першої світової війни 1918 – 1920 рр. присвячено чимало праць [1;2;3;4;5;6;7;8;9;10;11;12;13;14;15;34]. Але, незважаючи на це, різні аспекти діяльності урядів УНР і ЗУНР (ЗОУНР) на міжнародній арені досі вимагають не лише поглибленого вивчення, але й ґрунтовного переосмислення, нового, більш об’єктивного, прочитання. Це дає нам підстави стверджувати, що створення справді наукової концепції історії державотворення на українських землях та не можливе без

усестороннього вивчення численних джерел, які відображають цю історію. Цим і зумовлена актуальність цієї статті.

Метою статті є висвітлення на основі джерелознавчого аналізу документів офіційного характеру, матеріалів періодики та джерел особового походження основних факторів, що впливали на процес пошуку союзників та зовнішньополітичну діяльність урядів УНР і ЗУНР (ЗОУНР) в 1918 – 1920 рр., спрямовану на визнання та утвердження української держави.

Перша світова війна докорінно змінила і національно-політичну ситуацію для українців, які опинилися між двома ворогуючими державами.

Аналіз опрацьованих джерел дозволяє констатувати, що з початком Першої світової війни український національно-визвольний рух розколовся. Весь трагізм ситуації полягає у тому, що представники політичних сил Наддніпрянщини (окрім СВУ) можливість досягнення ідеалу соборності українського народу бачили тільки «в єднанні з відродженою Росією і народами, що її заселяють»[14, с. 185], західноукраїнські політики, в свою чергу, гарантами національно-державного розвитку українського народу вважали Австро-Угорщину та Німеччину і ні в якому разі Росію[16, с. 222-223].

Звичайно, що утвердження та розвиток як УНР, так і ЗУНР напряму залежали і від визнання їх на міжнародній арені. Однак, світові держави (такі, як Англія, США, Франція та ін.) були зайняті перерозподілом сфер впливу після перемоги у Першій світовій війні і новоутворені, молоді українські держави не розглядались ними як вагомні об'єкти міжнародної політики. Але, не зважаючи на все це, зовнішня політика залишалась одним із головних напрямків діяльності урядів УНР і ЗУНР.

Українські дипломатичні представництва існували в таких державах: Велика Британія, Італія, Ватикан, США, Румунія, Чехословаччина, Швейцарія, Голландія, Данія, Швеція, Фінляндія, Греція, Болгарія, Аргентина, Австрія, Німеччина, Туреччина, Грузія, Угорщина, Іспанія, Латвія, Литва[15, Т.4, с. 127-129]. В плані джерельного забезпечення вивчення їхньої діяльності зазначимо необхідність використання документів та матеріалів інформаційних бюро, що створювались при

посольствах та місіях. Зазначимо, що ці матеріали, поряд з спогадами і працями державних та політичних діячів того часу, являються єдиним видом джерел, що дають більш-менш повну інформацію про діяльність цих дипломатичних представництв. Серед них слід відзначити звіти, звернення, інформаційні бюлетені та огляди [21, арк. 1-20; 23, арк. 45-46; 29, арк. 95; 2, с. 72]. Окрім цих представництв, вагому роль у зовнішній політиці українських республік відігравали дипломатичні місії [15, Т.4, с. 129].

Складність ситуації на міжнародній арені та постійні спроби захопити українські землі Польщею та російськими військово-політичними режимами (Раднаркомом РРФСР і Добровольчою армією) вимагали від українських дипломатів постійно змінювати тактику зовнішньополітичної діяльності та шукати нових компромісів. А це було не легко і, на жаль, не завжди вдавалося.

Аналіз джерел дає можливість чітко простежити зміну пріоритетів зовнішньополітичного курсу: від заходів, спрямованих переважно на налагодження стосунків з провідними країнами (передусім на Паризькій мирній конференції), до зміщення акцентів на регіональну закордонну політику, що виражалось налагодженням співробітництва з найближчими сусідами з Польщею та з російськими військово-політичними режимами (Раднаркомом РРФСР і Добровольчою армією).

Аналіз всього масиву джерел до вивчення взаємовідносин УНР і ЗУНР дає підстави зробити висновок, що у ЗУНР, з перших же днів її існування, чітко визначались національно-державні фронти: український проти польського. Поза тим, Директорія УНР сподівалась дотриматись нейтралітету з такими силами, як Радянська Росія, Антанта і війська Денікіна, про що заявляла у одному з перших своїх зовнішньополітичних актів, саме «зверненні до всіх держав світу про встановлення добрих відносин» від 28 грудня 1918 р. [22, арк. 3]. Але з часом і перед Директорією УНР постали питання визначення національно-державного фронту та пошуку союзників. Після проголошення Акту Злуки проблема вибору союзників стала «наріжним

каменем» у взаємовідносинах УНР і ЗУНР. Доказом цього є вивчення праць і спогадів державних та політичних діячів того часу. Так, В. Винниченко у листі до ЦК УСДРП зазначав, що «Ми не повинні ні з Антантою, ні з поляками, ні тим паче з Колчаком – Денікіним вступати ні в які угоди й спілки»[31, арк. 15]. Поряд з цим В. Винниченко припускав можливість переговорів з більшовиками[31, арк. 23]. Такої ж позиції дотримувався і перший прем'єр-міністр УНР В. Чехівський[31, арк. 30]. Позицію нейтральності у війні з двома імперіалізмами, радянським і польським, відстоював Є. Коновалець. Він притримувався думки, що перемога Радянської Росії над Польщею «призведе до консолідації всіх українських земель в одному політичному організмі, радянізації самої Польщі та перекреслення і ревізії Версальського договору в Європі»[6, с. 42-43]. Посол УНР у Відні А. Жук висував пропозицію порозумітися з Росією та висловлювався за пошук спільної мови з особами, які репрезентували в Парижі на мирній конференції колчаківський уряд, з метою здійснення спільної дипломатичної акції для врятування західноукраїнських областей[5, с. 60-61]. М. Грушевський також віддавав перевагу союзові з РРФСР і був категорично проти союзу з Польщею[10, с. 101]. В. Липинський також відкидав союз з Польщею коштом західноукраїнських земель для боротьби з Росією. Він вважав, що майбутня самостійна Україна повинна шукати шляхів мирних і добросусідських стосунків з РРФСР, як і з Білорусією (союз трьох Русей)[10, с. 146]. У свою чергу С. Петлюра займав антибільшовицьку позицію та покладав надії на допомогу Антанги у боротьбі за українську державність, а єдиним союзником у цій боротьбі він бачив тільки Польщу[14, с. 198-199]. Характеризуючи українську зовнішню політику, Р. Смаль-Стоцький зазначав, що вона «мала той дефект, що кидалася то в ті, то в інші обійми, ставлячи все на якусь комбінацію та завжди сподівалася на якесь чудо»[17, арк. 9]. Польську ж орієнтацію він вважав помилковою, оскільки вона «із національних, соціальних, релігійних та історичних причин не може бути підпорою для української державності»[17, арк. 11]. Спробу знайти порозуміння із країнами Заходу Р. Смаль-Стоцький

вважав гарною мрією та зазначав, що «більшовицьку орієнтацію можна вважати за єдино-рятувальну для України»[17, арк. 13]. Міністр закордонних справ ЗУНР В. Панейко вважав, що «єдино позитивною концепцією української політики може бути здійснення самостійної української держави в спілці з самостійною Московською державою. Лише така тактика принесе з'єднання всіх українських земель і визволення Галичини і решти наших західних окраїн з ворожого ярма»[13, с. 150-154]. Такої ж думки притримувався і міністр преси УНР О. Назарук: «Під Москвою ми не тільки нічого з своєї території не втратимо, але зискали б багато такого, що з становища етнографічного стали б великим народом»[11, с. 25].

Отже, як бачимо, серед українських політиків побутували різні погляди щодо союзників у боротьбі за українську державу. Однак, зазначимо, що більшість цих праць було створено після завершення національно-визвольних змагань, тому автори описують і аналізують події з перспективи часу. Виходячи з цього, можна припустити, що їх погляди і позиції відносно тих чи інших аспектів могли змінюватись і це необхідно враховувати при використанні цього виду джерел.

У зв'язку з наступом українських армій на Київ і просуванням денікінських військ в Україні все актуальнішою ставала проблема взаємовідносин з білогвардійським рухом. Вивчення спогадів і праць державних, політичних та військових діячів дає підстави стверджувати, що серед українських діячів побутували дві точки зору: С. Петлюра та уряд УНР вважали, що з Денікіним можлива лише виключно військова угода, а «праві» кола та галичани наполягали на підписанні політичного договору, який, на їх думку, відкривав шлях до визнання та співпраці з західними країнами. Ставлення ж Денікіна та його оточення до української державності відображає звернення «До населення Малоросії». Цей офіційний документ трактував УНР як заколотне, нелегітимне утворення, що автоматично ставило у ворожій відносини УНР та Збройні сили Півдня Росії[34, с. 266-267]. Водночас Денікін вказував, що необхідно приязно ставитись до галичан, щоб звільнити їх з-під впливу С. Петлюри[4, с. 47].

Антиукраїнська політика Денікіна давала мало підстав для подальшої співпраці. Тому уряд УНР, не полишаючи надій на визнання УНР європейськими державами і проводячи активну політику в польському напрямі, все ж паралельно намагався встановити контакти з більшовиками і по можливості вступити з ними в антиденікінський альянс. Доказом цього є протоколи переговорів дипломатичної місії УНР з делегацією Раднаркому РРФСР у Москві, а точніше їх копії, що зберігаються у фондах ЦДАВО України[24].

Ще одним важливим вектором української зовнішньої політики був польський напрямок. Серед матеріалів архівних фондів, в плані інформаційної репрезентативності найбільш цінними є ті, що зберігаються у фондах ЦДАВО України та ЦДА України у м. Львові. Серед них слід відмітити Протоколи переговорів та засідань української дипломатичної місії з урядовою делегацією Польщі[25;26;27;28], ноти, меморандуми дипломатичної місії Директорії УНР у Польщі, які були надіслані польському урядові[30], декларації, звіти, резолюції та інші документи про переговори української дипломатичної місії в складі представників УНР і ЗОУНР з польськими дипломатами[32, арк. 7-13; 33, арк. 3, 12-16, 17-20, 39-40, 64-65зв.]. Переважна більшість цих документів являються копіями. Однак це не зменшує їх джерельну цінність. Вивчення цих документів та матеріалів дає підстави стверджувати, що основним «наріжним каменем» у польсько-українських стосунках була проблема Східної Галичини, точніше проблема встановлення кордону між УНР і Польщею.

Українсько-польські стосунки було започатковано ще на початку 1919 р. В період з січня 1919 р. по квітень 1920 р. Польщу відвідали чотири українські дипломатичні місії: 1) під проводом В. Прокоповича; 2) на чолі з Б. Курдиновським; 3) очолив П. Пилипчук; 4) під головуванням А. Лівіцького. Вивчення документів та матеріалів, що відображають їх діяльність, дає можливість висвітлити розвиток та еволюцію співробітництва УНР і ЗОУНР у дипломатичній сфері у контексті україно-польських відносин. Якщо на початковому етапі українсько-польські відносин українська сторона вела себе

на рівних з польською, то восени 1919 дипломати УНР, внаслідок катастрофічного стану в державі, були змушені піти на значні поступки на користь Польщі, ігноруючи інтереси представників ЗОУНР. В решті-решт 2 грудня 1919 р. у Варшаві Голова дипломатичної місії А. Лівницький вручив польській стороні текст декларації, в якій польсько-український кордон встановлювався по р. Збруч, закріплюючи тим самим зречення Україною суверенних прав на Східну Галичину[28, арк. 56].

З приводу вручення полякам згаданої декларації представники ЗОУНР С. Вигвицький, А. Горбачевський та М. Новаковський оголосили протест, подали заяву про свій вихід зі складу місії та заявили про скасування Акту Злуки УНР і ЗУНР[28, арк. 65; 33, арк. 64-65]. А 22 квітня 1920 року українською дипломатичною місією, за участю С. Петлюри, було підписано угоду, згідно якої до Польщі відходила Східна Галичина – майже 162000 км² з населенням в 11 млн. чоловік[28, арк. 127].

Вітчизняна історична наука дотримується погляду, що Варшавська угода була одномоментним актом української дипломатії. Протоколи ж переговорів свідчать про тривалу, сповнену драматизму боротьбу української делегації за національні інтереси України. Лише катастрофічний внутрішній і міжнародний стан Директорії УНР і тактика відвертого політичного шантажу з боку польського уряду змусила українських дипломатів піти на такі величезні поступки.

Отже, як бачимо, джерельна база до вивчення співробітництва УНР і ЗУНР в дипломатичній сфері є досить чисельною та різноманітною за своїм складом. Внаслідок її аналізу ми прийшли до висновку, що тільки вивчення всього масиву джерел, а не окремих документів з зазначеної проблеми, є надзвичайно перспективним напрямком в історіографії Української революції 1917 – 1921 рр. та дає змогу об'єктивно висвітлити процес співробітництва УНР і ЗУНР в дипломатичній сфері як складову всього процесу взаємовідносин між цими державами та історії Соборності України загалом.

Список використаних джерел

1. Боршак І. Карпатська Україна в міжнародній грі. — Л., 1938.
2. Будков Д., Веденєв Д. Слово правди про Україну. Система зовнішньополітичного інформування в часи Директорії. // Політика і час. — 1993. — Ч. 10. — С. 72-75.
3. Винииченко В. Відродження нації: У 3 ч. — К.: Вид-во політ, л-ри України, 1990.
4. Гриценко А.П. Політичні сили у боротьбі за владу в Україні: Рік 1919-й. — К., 1996.
5. Жук Ю. Спогади про батька // Політика і час. — 1994. — №. 4. — С. 60–64.
6. Коновалець Є. Причинки до історії української революції. — Б.м., 1948.
7. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918— 1923 рр. Проблеми взаємовідносин. — К., 1998.
8. Кульчицький С. Проблема кордону між Україною і Польщею в радянській політиці 1919—1921 рр. // Україна — Польща: історична спадщина і суспільна свідомість. — К.: Либідь, 1993. — С. 187—199.
9. Кучик О. Україна в зовнішній політиці держав Антанти. — Л., 2005.
10. Лисяк-Рудницький І. Історичні есе. — Нью-Йорк, 1991. — Т. 1.
11. Назарук О. До історії революційного часу на Україні. — Вінніпег, 1924.
12. Омелянович-Павленко М. На Україні 1919. Переговори і війна з російською добровольчою армією. — Прага, 1940.
13. Панейко В. З'єдинені держави Східної Європи. Галичина й Україна супроти Польщі і Росії. — Берлін, 1923.
14. Петлюра С. Статті. — К., 1993.
15. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. — Скрантон, 1963. — Т. 1-4.
16. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті. —Б.М., 1983. — Т. 1.
17. ЦДАВО України. — Ф. 1429. — Оп. 2. — Спр. 20.
18. ЦДАВО України — Ф. 2188. — Оп. 1. — Спр. 60.
19. ЦДАВО України — Ф. 2188. — Оп. 2. — Спр. 123.
20. ЦДАВО України. — Ф. 2192. — Оп. 2. — Спр. 5.
21. ЦДАВО України. — Ф. 3619. — Оп. 3. — Спр. 2.
22. ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 12.
23. ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 39.
24. ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 1. — Спр. 283.
25. ЦДАВО України. — Ф. 3696. — Оп. 2. — Спр. 272.

26. ЦДАВО України. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.273.
27. ЦДАВО України. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.274.
28. ЦДАВО України. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.275.
29. ЦДАВО України. – Ф.3933. – Оп.1. – Спр.17.
30. ЦДАВО України. – Ф.3933. – Оп.1. Спр.276.
31. ЦДАГО України. – Ф.57. – Оп.2. – Спр.353.
32. ЦДІА України у м. Львові. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.35.
33. ЦДІА України у м. Львові. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.134.
34. Юрченко О. Українсько-російські стосунки після 1917 р. в правовому аспекті. – Мюнхен, 1971.

Pylypiv V.

**BUSINESS AND GOVERNMENT UPR AND WUPR (WUPRR)
FOR FINDING ALLIES IN THE CONTEXT OF
INTERNATIONAL RELATIONS AFTER WORLD WAR 1918 –
1920 SOURCE ASPECT.**

Analyzes the documents and materials that reflect the foreign policy of the governments of the UPR and WUPR (WUPRR) 1918 – 1920 aimed at recognizing and strengthening Ukrainian state in the context of international relations after World War I.

Key words: *Ukrainian People's Republic, West Ukrainian People's Republic, West Ukrainian People's Republic Region, international relations.*